

- (23) KL. Batthyány Ferenc Batthyány Kristófhoz írt levelének mondatai (1534. április 12.)
 (24) KL. Batthyány Ferenc levelének részlete Batthyány Kristófhoz (Ormosd, 1536. június 23.)
 (25) KL. Batthyány Ferenc levelének részlete Batthyány Kristófhoz (1537)
 (26) KL. Batthyány Ferenc levele Batthyány Kristófhoz (Németújvár, 1537. október 21.)
 (27) KL. Nádasdy Márton levele Nádasdy Tamáshoz (Körmend, 1532. augusztus 14.)
 (28) KL. Drágffy János végrendelete (1524. június 7.)
 (29) KL. Drágffy János levele ismeretlenhez (1523-1526)

CZIGÁNY ZOLTÁN

Egy lakatosinas bronzszobra a városka főterén

(Kassák Lajos és Érsekújvár)

„...Nemrégiben voltam Érsekújvárott. Mint egy tavaszi erdőben, úgy jártam régi emlékeim között, és meleg kézszorítással üdvözöltük egymást, akikkel együtt csavarogtam gyermekkoromban. Azokkal az asszonyokkal találkoztam, akik akkor még lányok voltak, szépek és sokat ígérők, most velem együtt meglett emberek. Kicsit talán megkomolyodtunk, de nem baj. Voltunk vidám fiatalok, és mostanra szép öregek lettünk...” – idézi S. Pataki István pozsonyi beszélgetését Kassák Lajossal Sándor László a szlovákiai Magyar Újság 1935. január 26-i számából. A vendég Irodalom és társadalom címmel előadást tartott itt, szerepelt a helyi rádió magyar adásában is. Később Peéry Rezsővel beszélget majd augusztus elején a felvidéki magyarok rádiójának mikrofonja előtt.

Az érsekújvári születésű és első 17 esztendejét itt töltő Kassáknak íróéletében nem ez az első megszólalása szülőföldjének magyar közössége, a gyermekkori játszótársak, a felvidéki magyarság köreiből. Alapos „nyomozati jelentésében” Sándor László bőséggel sorolja és dokumentálja Kassák jelenléteit (– csehszlovákiai előadó körútjai; Magam törvénye szerint – 1987) 1922 márciusától az 1937 novemberében tett utolsó előadó körútig, amelynek hat állomásán (köztük Érsekújváron, november 6-án) a költő „témája” a maga irodalmi pályafutása volt. És bár ekkor a tervezett kassai és prágai szereplés elmaradt, a *Simon Jolán*nal közös estek ismert pártfogókat kaptak: a pozsonyi bemutatkozást például Peéry Rezső vezette be, az itteni magyar nyelvű sajtóban pedig *Szalatnai Rezső*. *Andreászky István* és mások adnak híreket a sikersorozatról, értékelték melegen a Kassák-pár művészetét, az estek hőfokát. *Vass László* ugyan más véleményt hangoztatott („A gyűlölködő Kassák Szlovenszón” – Magyar Nap, 1937. november 14.), de *Wild Béla* másutt vállalja az előadót (“Kassák a miénk!” – Csehszlovákiai Népszava – november 14.) – a lapok és a cikkírók akkori pártállása szerint. Kassákék olykor jeles viharokat gerjesztő jelenléteiről a szűkebb és tágabb szülőföld polgárai között a kortársi emlékezősekben (Peéry, Szalatnai, Balogh Edgár stb.) és az itteni magyarság irodalmi és politikai annaleszeiben gyakran szó esik.

Az író szinte kivételes buzgalommal szervezi a „szlovenszói bemutatkozásokat”, készséges örömmel áll felnevelő pátriájának kétkezi polgárai elé. 1929 májusában például „a sarlósokkal” Pozsonyban és Érsekújvárott, októberben ismét előadó estet tart szülővárosában, majd ugyanitt szerepel a Munka-kör szavalókórusával 1931 karácsonyan. Sándor Dezső „érsekújvári levelezőnek” a vonaton készült interjúja a szülővárosról a Prágai Magyar Hírlapban jelenik meg 1929. szeptember 12-én. A hosszú sorból a legjelesebbek a *Szalatnai Rezső* által (aki ekkor a pozsonyi magyar gimnázium és ta-

nítóképző tanára) szervezett és bevezetett előadások („A kollektív emberről”, majd a 65 éves *Maxim Gorkij* életéről) 1933 márciusában. A Munka-kör tagjai ekkor mutatják be a pozsonyi Munkásakadémián Kassák *Nádass Józseffel* közösen írt egyfelvonásos színművét Gorkijról, majd megismétlik az előadást az itteni Városi Színházban július 4-én. A két bemutatónak a felvidéki és a hazai sajtóban nagy visszhangja volt – az adatok a kellő kézikönyvekben megtalálhatók.

A „Kassák és szülővárosa kapcsolata” témának Sándor László tanulmányán kívül is bőséges irodalma lett. Említhetem Szalatnai emlékező búcsúztatóját (Valomás Kassák Lajosról – 1967), Balogh Edgár önéletrajzát (Hét próba – 1965) és másokat, Andreánszky István Kassákkal rokonszenvező, *Fábry Zoltán* Kassákkal vitázó egykorú hírlapi cikkeit. Majd a pozsonyi magyar egyetem előadójának, *Jarka*, majd *Jaroslava Pasiakovának* magyar és szlovák nyelven egyaránt sorjázó tanulmányait, vagy tudós könyvét ugyanígy. Akár a prágai Károly Egyetem magyartanárának, *Rákos Péternek* szép utószavát az Egy ember élete cseh nyelvű kiadásához (1963), *Radislav-Šefčáková Matušík* pozsonyi süllyos disszertációját (1970), *Vojtech Tilkovsky* emlékezését és Kassákról szóló írásait. Végül a számomra legkedvesebbet, *Dobossy László* remek esszéjét, a Kassák Lajos és a szülőföldje címűt (A középeurópai ember – 1973), akár „a költő és a pocsolyában ülő kisváros” létmeghatározó kamaszkapcsolatáról szólót a teljes európai szellemet egybefoglaló gyűjtemény vallomásai között (Kortársak Kassák Lajosról – 1975). Dobossy kisdiákként jelen volt az érsekújvári bemutatkozásokon, így a közös „genius loci szellemét” idézi fel. A személyes élményekkel átszőtt esszé eredetileg előadás volt a közös helyszínen, „...1967. március 29-én, amikor a költő – három hónappal halála előtt – díszpolgárrá avatta szülővárosát”. A nagybeteg díszpolgár a kapcsolatot még időben tetőző ünnepségen ugyan nem lehetett jelen. Levelét felesége, Klára olvasta fel a szülőváros polgárai előtt, majd az *Esti Hírlap* közölte utóbb (Kassák utolsó levele – 1967. augusztus 10.) Minderről és főként a posztumusz befogadás folyamatáról *Mlynarik István* érsekújvári képviselő számolt be egy előadásában: az 1967-es meghívás és ünnepelés körülményeiről, *Halla Károly*, az egykori *Spaták* instárs emlékezéseiről, *Kassák Klára* pazar ajánlédékairól (1982), az érsekújvári utcanavadásról (1984), a Kassák-emlékszoba megnyitására (1986. december 18.), végül az emléktábla-avatásról a renitens nem tanuló gálánosan eltanácsoló hajdani katolikus főgimnázium homlokfalán (Kassák Lajos Emlékkönyv – 1988). Az ominózus iskolai értesítő a három elégtelennel (1900. március 31.), a főgimnázium és a lerombolt város fényképei *Rónay György* kitűnő Kassák-könyvében láthatók (1971), és ugyanitt olvasható először néhány bekezdés a Szénaboglya szülőföldre emlékező naplórészleteiből (1955. március-június). A korántsem teljes kiadásban utóbb. A gyorsvonatokat az érsekújvári állomáson a Himnusszal fogadó és további útjukra a Rákóczi-indulóval bocsátó cigányzenekar emlékképe feltűnik Kassák írásaiban sok helyütt („a 101-nél mindig játszik a cigány”), az elhíresült fénykép erről nemegy albumban szerepel. Még a Párizs felé tartó vagy onnan érkező *Ady* is többnyire elérzékenyült.

Mlynarik említ „egy botrányba fulladt irodalmi estet 1930-ból” erről más krónikás nem ír. Lehet, a Munka-kör 1931-es jelenlétére gondolt, amelyről Sándor Dezső számolt be az Érsekújvár és Vidéke újvi számában (1932), a szavalókórus magas színvonalával szembeállítva a nivótlan kabarétréfákat, az ambivalens fogadtatást. Kassák előző irodalmi estjének (1929. október 12.) az Arany Oroszlán szálló nagytermében osztatlan sikere volt a híradások tanúsága szerint.

A Kassákné által adományozott művek és dokumentummásolatok érsekújvári bemutatóját 1983. március 24-én tartották a Művészeti Galériában itt, a Szabó Lilla által rendezett és főként békásmgyeri figuratív rajzokkal koronázott emlékszobát *Pasiaková* nyitotta meg 1986. december 18-án. Erről *Sík Csaba* beszámolójából értesülhetett a hazai olvasó (Élet és Irodalom – 1987. január 16.). Az emlékszoba anyaga „annyi, mint egy csokor virág a nem létező emléktáblán: megemlékezés, tiszteletadás” – írta a 32 műről *Bán András* (Magyar Nemzet – 1987. február 20.). Az akkor hiányzó emlékjel az elpusztult szülőház helyett az elhagyott iskola falán hirdeti utóbb iskolakerülő fiának emlékét. És az emlékszoba megnyitása idején született a szintűgy érsekújvári illetőségű festő, Luzsicza Lajos ötlete, hogy *Borsos Miklós* márványportréjának bronzmásolatát állítsák fel a város

főterén. Az ideához a szobrász természetesen hozzájárult, így ezt a bronzfejet avatták 1992 nyarán, Kassák halálának 25. évfordulóján az újváriak.

A Kassák Lajos: Érsekújvár című, *Csaplár Ferenc* által összeállított és *Szántó Tibor* által remekbe formált füzetet (Kner Nyomda) a szoborállítás emlékére adták ki 64 lapon. Egy gondos időrendi válogatást az eposz és az önéletrajzi regényfolyam részleteivel, a költő szülővárosára emlékező verseivel és írásaival. „A visszajáró szerelem” és „a visszatérő illatok” emlékmű-törredékei olvashatók tehát a csinos füzetben.

Az első emlékező interjú a bécsi tartózkodás fénykorából való („... Érsekújvárról, Freund vasas, a szodás Porjesz és a többi” – A Reggel, 1923), az itt olvasható utolsó Kassák-írás címe pedig már a szerkesztőtől származik. De talán azonos a pozsonyi Irodalmi Szemlében megjelent Emlékezés a szülőföldre című cikkel, a válogató személe pedig kéziratban került. Ez a nosztalgikus emlékezés jelentősen megszüpíti a klottgatyas és mezitlábás gyermekkor madarászkodását és pecázásait, a kormos műhelyben töltött sivár kamasz éveket. Az idős mester még egykori színészkedésére is szívesen emlékezik, statisztálásaira az Arany Oroszlán nagytermében a helyi önkéntesek vagy a vándortársulatok premierjein (Piros bugyelláris, Sárga csikó stb.), ugyanígy az először itt megcsodált mozgófényképszínházi vetítésekre a vásártéren, az al- és felvégi legények menetrend-szerű csatározásaira a bemutatók után. Az emlékezet vázsnán utóbb felnöttemlékek villannak elő: az írói szerepléseké. „Valahányszor kóborlásaimból hazavetődtem, mindannyiszor meghatódtam, és büszke voltam rá, hogy mint neves író látogattam haza. Szorongó érzések voltak bennem, vajon hogyan fogadnak majd, elfelejtették-e gyarló csínytevéseimet, és értesültek-e már-már jelentőssé vált írói munkásságomról? Szívesen fogadtak, s már nem mint a vándorszínház statisztája, hanem mint a város egyik érdemes szülöttje jelentem meg a közönség előtt...” – csillan fel az emlékezetben „a petőfis” szerep. „Sose fogom elfelejteni, hogy egy hűvös őszi este a kávéház teraszán együtt ültünk M-saryk elnökkel, és a szürrealizmusról vitakoztunk. Igen-igen, ő is beleszólt a vitába a tudós tájékozottságával és emberi szerénységgel...” – tetőzik a visszapergetett személyes video. Az egykori csibész társalgása az államelnökkel szülővárosa kávéházának asztalánál, a régi jó ismerősök előtt.

A szép antológiában végül a szülővárosban élők és az író levelezéséből találunk kedves dokumentumokat. A maradék Szporny-család meghívását 1929-ből, majd későbbi leveleket. Az egykori kamasztársak fiainak és lányainak érdeklődéseit, majd ismétlődő invitációit 1961-1967 között, az író „Kedves Földijeim és Barátaim!”-nak, „a régi újváriaknak” küldött szíves válaszait. Az utolsó levél Badin Győzőhöz szolt 1967. június 10-éről, 12 nappal íródott a hirtelen halál előtt. Klára még beszámolt a kórházban a díszpolgárvetés meghitt ünnepségeiről, „...az egész érsekújvári magyarság odaadó figyelméről, a veteránok kivonulásáról, a fiatalokról és mindenk fölött a városról, amelyet még így, megváltozott formájában is nagy mértékben tudott azonosítani egész irodalmam Érsekújvárral... Hogy el tudok-e látogatni egyszer Érsekújvárra, ki tudja? De legyenék úgy, mintha ott lettem volna, és gondoljanak rám olyan szeretettel, amilyen szeretettel én egész életemen át gondoltam szülővárosomra.” – zárul az írótl szokatlanul meghatótt levél. Az utolsó személyes üzenet tehát.

A szülőváros lakói – az írók, a képzőművészek és főként az ifjúság – jól őrzik a város fiának emlékét, művészi sugallatait. Időnként jó hírek érkeznek konferenciáikról és a méltó folytatás eredményei bemutatásokról. Méltó emlék lett a szoboravatóra megjelent szép füzetke is. Bár a válogatás szükségessége, egy alapos kronológia és bibliográfia hiánya kissé elszomorít.

Egy az önéletrajzi jellegű rövidebb írásokat egybefoglaló könyvben talán helyet kaphatnának a Szénaboglyából kihagyott részletek, és talán még a Vázlat, önarcképhez című Kassák-írás is, amely magyarul egyedül a párizsi Irodalmi Újság 1963. március 1-jei számában olvasható, bár jelzése az újság repertóriumában is elmaradt. Franciaul előbb a Denise René Galéria második Kassák-kiállításának katalógusába került. És talán kár volt az ünnepi füzetben a Népszavában 1938. november 5-én megjelent Kassák-émlékezés címét megmásítani („Visszatérő városok – Érsekújvár”), feledtetve így az akkori hangulatot.

A „betakarítás” tisztes igyekezete, a füzetkében ingerlően reményt adó bőségesebb feldolgozás ígérete mégiscsak dicsérhető. Őszi pompájú örömet nyújt egy kissé a gyönyörű küllemű, ünnepi gyűjtemény. A „teljes begyűjtés”, a régóta áhított bibliográfia, úgy tűnik, várat magára még. Mint látható, a bizonyára szívesen segítenének ebben a magukét illetően az érsekújváriak, mint tették a pozsonyiak előbb.

„...Először Győrbe kerültem a vagongyárba...” – zárul az egyik Kassák-émlékezés. „...Fáradtan és kiehézetten érkeztem meg Győrbe...” – folytatódik a történet az Egy ember élete lapjain. Új világ nyílhatott meg ekkor, egyben a személyes szabadság szorongató félelmei a szülőváros meghittségéből kiszakadt, segéddé érett lakatosinas előtt. De a mezítlábas és poros emlékek közé gondolataiban és a valóságban is az ismertté lett író sokszor visszatért. Meggyőző bizonyíték erre a kurtára szabott alkalmi gyűjtemény.

BODRI FERENC

Kosztolányi, a PEN-elnök

Kosztolányi Dezső a harmincas években írt, író és társadalom viszonyának szentelt esszéfüzérében igen pontos meghatározását adta magyarság és európaiság viszonyának. A PEN Clubban 1930-ban tartott elnöki székfoglalójában a következő fogadalmat tette: „Csak annyit közölhetek, hogy minden tettemben az a szép kettősség fog vezérelni: kifelé egy csonka ország nem csonka lelkét mutatni, befelé pedig – minthogy egymást szükségtelen meggyőzni igazunkról – visszasugározatni a bátor, szabad európaiságot, azt a tudatot, hogy csak a legnagyobb követelményeket támaszthatjuk önmagunkkal szemben, s csak annyiban érték a munkánk, amennyiben a világ versenyében is érték. Azon igyekszem majd, hogy amint ott künn a különböző népek, amelyeket gyakran életérdekek választanak el, egy asztalnál ülnek, itt is egy asztalnál foglaljanak helyet a toll igaz, értékes munkásai, bármi is a társadalmi helyzetük, bármi is a politikai hitvallásuk.”

Ehhez a tiszta szándékához kérte Kosztolányi íróársai támogatását, és akkor – bizonyára – meg is kapta azt. Hogy ma milyen visszhangot váltana ki egy hasonló üzenetű székfoglaló beszéd, annak elképzeléséhez az elfajult FÜGE-ANTIFÜGE csatározások ismeretében nem kell túlságosan gazdag fantázia. Kosztolányi azonban, éppen nézeteinek higgadsága, kiegyensúlyozottsága miatt, mai íróutódok számára is mértékadó. Kérdés, hogyan tett szert a 30-as évekbeli budapesti PEN-elnök erre a józan szemléletre. Erről így vall *Tamási Áronnak* címzett, ugyancsak 1930-as üzenetében:

„Én nem Budapesten születtem. Életem döntő, első felét (húszéves koromig) vidéken töltöttem. Ki kell azonban jelentenem, hogy a pesti aszfalt előttem éppoly szent, mint az Alföld bármely zege-zuga. Aki itt él, abban a körüti gránitkövek, a kávéházak telefonfülkéi, sőt az automata büfék is olyan tartalmas, tehát emberi emlékeket ébresztenek, mint másokban a hegyek dolomitszirtjei, az erdők lombsátora, vagy a fonók, s számára a pesti élet minden alakja, egy koráértett borfiú, egy ügynök, egy züllött ripacs pont oly méltó tárgyak, mint másoknak a szántóvető, a falusi varga vagy a hegyi pásztor. Nekünk, íróknak minden csak anyag... a pesti anyag is magyar, mert történelmünk és életünk természetette ki, s Budapest még mindig a legműveltebb, a legirodalmibb, a legnagyobb magyar város.”

Eppen ezért Kosztolányi élesen elutasítja, hogy bármilyen irodalmi szekértáborhoz csatlakozzon. Ugyanígy elveti a pártpolitikai elkötelezettséget is, mivel ezzel „eladná azt a fölényét, hogy mindent és mindenkit egyszerre érthessen meg”. A semlegesség belső követelménye olyan erős az íróban, hogy megalkotja a maga elefántcsonttorony-ideológiáját, azok ellen az agitátorok ellen akarván így védekezni, akik az írókat politikai lövészárkba kívánták terelni. (A magyar írók helye a nemzetépítő poltikában, 1934)

Esszéjében azonban azt is bevallja Kosztolányi, hogy időnként azért ő is kénytelen lejönni ebből a szép toronyból, és puskát ragadni, amikor az irodalomért és a nyelv – a magyar nyelv – ügyéért küzd a porondon, nem maga, hanem a közösség – a nemzet